

Jelena V. Zivlak
Univerzitet u Novom Sadu
Fakultet tehničkih nauka
Studentkinja doktorskih studija na
Filozofskom fakultetu u Novom Sadu
zivlakjelena@uns.ac.rs
0000-0002-9216-8120

UDK: 273.277.4-475
doi: 10.19090/zjik.2025.15.39-53
originalni naučni rad

KONCEPTUALIZACIJA BOGA U BAPTISTIČKIM PROPOVEDIMA: KOGNITIVNOLINGVISTIČKI PRISTUP

SAŽETAK: Ovo istraživanje bavi se konceptualizacijom Boga u baptističkim propovedima na srpskom jeziku, oslanjajući se na teoriju pojmovne metafore. Korpus čine tri propovedi iz kojih su ekscerpirane 24 pojmovne metafore u kojima je Bog ciljani domen. Najzastupljeniji su domeni autoriteta i pozitivne uloge, dok su manje prisutni domeni sudstva, porodice, finansija, rata i simetričnih odnosa. Prva hipoteza, ona da će biti najzastupljenije metafore iz domena porodice i vlasti, delimično je potvrđena jer je vlast zaista učestao domen, dok je porodica zastupljena u manjoj meri. Druga hipoteza, da će Bog biti predstavljen u asimetričnom odnosu prema čoveku, potvrđena je. Treća hipoteza, da će Bog biti konceptualizovan kao živo biće, takođe je potvrđena. U većini metafora Bog je prikazan kao čovek. Uočen je i izvestan stepen kontradiktornosti: Bog je prikazan i kao milostiv i kao destruktivna sila, što ukazuje na kompleksnost pojma. Većina metafora oslanja se na tradicionalni religijski diskurs, ali su prisutne i kreativne metafore. Buduća istraživanja mogla bi uključiti raznolikiji korpus i kontrastivnu analizu između religijskog i sekularnog diskursa.

Ključne reči: kognitivna lingvistika, pojmovna metafora, Bog, religijski diskurs

1. UVOD

Ovaj rad predstavlja analizu konceptualizacije Boga u religijskom diskursu na srpskom jeziku. Predmet rada je istraživanje konceptualizacije Boga u jeziku baptističkih propovedi na srpskom jeziku. Imenica bog/Bog se u ovom radu piše velikim slovom, s obzirom na to da se odnosi na hrišćanskog Boga kao na jedinstveno božansko biće. Teorijski i metodološki pristup u radu je kognitivnolingvistički i primenjuje se teorija pojmovne metafore. Ciljevi istraživanja su: 1) izdvajanje i klasifikovanje pojmovnih metafora u kojima se Bog javlja kao ciljani domen; 2) utvrđivanje toga koji izvorni domeni se najčešće koriste za konceptualizaciju Boga; 3) grupisanje ekscerpiranih metafora prema sličnosti značenja.

Vera je jedan od uobičajenih domena u kognitivnoj lingvistici, u okviru kojeg se Bog obično izražava kroz metafore OTAC, PASTIR i CAR (Klikovac 2004: 19). Pojam Bog je apstraktan i nesaznatljiv upotrebom čula, te je stoga nepobitna potreba da se on shvati posredstvom konkretnijih pojmova. Karakteristike koje se obično vezuju za Boga u judeohrišćanskoj kulturi jesu da je on svemoguć, sveznajuć i sveprisutan. Pored navedenih postoje i brojne druge odlike Boga, zbog čega je značajno ispitati koje sve metafore osvetljavaju njegovu sliku. Takođe je interesantno istražiti, imajući u vidu jednostranost pojmovnih metafora, to koji su aspekti ovog pojma u središtu.

Prema saznanjima autorke ovog rada, konceptualizacija Boga u srpskom jeziku bila je predmet jednog rada i utvrđeno je da se Bog konceptualizuje kao živo biće (čovjek), sa potkategorijama vođa, sudija i najbolji među ljudima, te kao udaljeno mesto i kao knjiga (Stevanović 2021). Međutim, postoji više istraživanja koja se bave ovom temom u engleskom jeziku. Gomola (2010) deli metafore za Boga na tradicionalne, gde postoji asimetričan odnos između Boga i ljudi, i na modernije, u kojima se javlja simetričan odnos. Asimetričan odnos sa Bogom podrazumeva postojanje nejednakosti između Boga i čovečanstva, odnosno da jedna strana ima više moći nego druga; nasuprot tome, simetričan odnos sa Bogom znači da su obe strane u odnosu ravnopravne, kao što je slučaj među prijateljima i saradnicima (Gomola 2010). Kao primere za prvu grupu ovaj autor navodi metafore BOG JE OTAC, BOG JE MAJKA, BOG JE UGOVORNA STRANA i BOG JE NEVESTA IZRAELA, dok kao primer za drugu grupu ističe metaforu BOG JE PRIJATELJ. DesCamp & Sweetser (2005) navode da se u Starom zavetu javljaju sledeće metafore: BOG JE GRNČAR, BOG JE KRALJ, BOG JE STENA, BOG JE MEDVED, BOG JE ŽENA i BOG JE OTAC. Prema rezultatima navedenog istraživanja, metafore koje su najzastupljenije u Novom zavetu jesu: BOG JE OTAC, BOG JE KRALJ, BOG JE DOMAĆICA, BOG JE VRATA, BOG JE BISER i BOG JE PASTIR. Pored toga, Huang & Chiang (2018) analizirali su metafore za Boga u gospel pesmama i došli do zaključka da su najzastupljenije strukturne metafore. U istraživanju je utvrđeno da je naglašena višedimenzionalnost Boga – Bog je predstavljen i kao čarobnjak i kao ljubavnik, a pomenut je i njegov vrhovni status – BOG JE VISOKO. Konačno, Meier & Fetterman (2020) merili su vreme reakcije ispitanika koji su imali zadatak da kategorizuju reči vezane za Boga i kontrolne reči. Rezultati su ukazali na to da ispitanici brže kategorišu reči vezane za Boga kada su predstavljene u skladu sa pojmovnim metaforama BOG JE VISOKO, BOG JE SVETAO i BOG JE ČOVEK.

Na osnovu dosadašnjih istraživanja, može se zaključiti da većinu pojmovnih metafora karakteriše asimetričan odnos ljudi i Boga. Često su u upotrebi domen porodice i domen vlasti. Pored toga, Bog se konceptualizuje i korišćenjem izvornih domena koji izražavaju nežive objekte, npr. vrata, stena i biser, što su sve čvrsti i robusni

predmeti. Metafore zabeležene u skorašnjem periodu karakteriše naglašavanje simetričnog odnosa sa Bogom, gde je Bog prijatelj ili ljubavnik. Na osnovu toga izvode se sledeće hipoteze: H1: Najzastupljeniji izvorni domeni u konceptualizaciji Boga u propovedima biće domen vlasti i porodice; H2: U većini pojmovnih metafora Bog će biti prikazan u asimetričnom odnosu prema čoveku; H3: U većini pojmovnih metafora Bog će biti predstavljen kao živo biće.

2. KORPUS I METODOLOGIJA

Primeri za analizu ekscerpirani su iz tri propovedi baptističkih propovednika, koje su transkribovane za potrebe ovog rada. Prva propoved, *Sila Hristovog dela na krstu* pastora Zorana Tornjanskog, potiče iz 2019. godine (u daljem tekstu: P1). Druga propoved, *Sigurnost spasenja*, čiji je autor dr Ondrej Franka, takođe je iz 2019. godine (u daljem tekstu: P2). Treća propoved, autora Petra Pilića, datira iz 2018. godine (u daljem tekstu: P3). Propovedi su dužine od 45 do 60 minuta i javno su dostupne. Jedinica analize bila je fraza ili klauza, u zavisnosti od minimalnog konteksta koji je bio neophodan za utvrđivanje metafora.

3. TEORIJSKI OKVIR

Kognitivna lingvistika predstavlja savremenu lingvističku školu ukorenjenu u kognitivnoj nauci i geštalt psihologiji (Evans & Green 2006). Prema ovom pristupu, jezik odražava glavne karakteristike ljudskog uma (Evans & Green 2006). Pomoću jezika kodiramo i prenosimo misli upotrebom simbola (Evans & Green 2006: 20). Simboli se sastoje od oblika i značenja, a značenje je povezano sa mentalnom predstavom koja se naziva pojmom (Evans & Green 2006: 20). Pojmovi nastaju iz percepcata, a perceptualne informacije dobijene iz spoljašnjeg sveta grade mentalnu sliku. Značenje koje izražavamo koristeći jezičke simbole jeste predstava stvarnosti viđena ljudskim umom.

Karakteristike kognitivne lingvistike su generalizacija i kognitivna perspektiva (Lakoff 1990 prema Evans & Green 2006). Generalizacija se odnosi na određivanje principa koji se mogu primeniti na sve aspekte jezika. Smatra se da su kategorije koje se mogu utvrditi generalizacijom nejasne po prirodi i da su određeni članovi grupe centralniji, dok su drugi na periferiji. Kognitivna perspektiva tiče se određivanja opštih principa jezika, imajući u vidu znanja o ljudskom mozgu i umu koja su dostupna iz drugih disciplina (Evans & Green 2006: 28). Dakle, smatra se da jezik oslikava opšte kognitivne principe.

Lakoff & Johnson (1980) (prema Evans & Green 2006) uvode dve vrste pojmovnih projekcija: pojmovnu metaforu i metonimiju. Osnovna postavka teorije pojmovne metafore navedenih autora jeste da metafora nije samo stilsko sredstvo nego da je po svojoj prirodi misao metaforička, a da se pojmovne strukture organizuju na osnovu preslikavanja između različitih domena (Evans & Green 2006: 286). Metafore se posmatraju kao kognitivni instrumenti, odnosno izražavaju poseban način razmišljanja o pojmovima. Pojmovne metafore predstavljaju mehanizme mišljenja koji omogućavaju konkretizovanje apstraktnih pojmova (Dragičević 2010). One su na nivou uma i ispoljavaju se jezičkim metaforama (Filipović Kovačević 2021).

Pojmovne metafore imaju iskustvenu osnovu (Evans & Green 2006: 296). Takođe su jednosmerne. U primeru gde se Bog posmatra kao pastir, ne možemo pastira opisati kao Boga, nego samo obrnuto. Dalje, ciljni domeni su uglavnom apstraktni, dok su izvorni konkretniji (Evans & Green 2006: 298). Pored toga, ako se ciljni pojam strukturiše koristeći izvorni, njegovi određeni aspekti se skrivaju, dok se drugi naglašavaju (Evans & Green 2006: 303).

Prilikom primene metafora, ciljni pojam (npr. VREME iz izreke *Vreme je novac*) konceptualizuje se pomoću izvornog pojma (što bi u navedenom primeru bio NOVAC), odnosno upotrebom metafora stvaramo vezu između pojmova kod kojih ona po prirodi stvari ne postoji (Lakoff & Johnson [1980]2003 prema Ungerer & Schmid 2006). Metaforom se ne prenose samo odlike pojedinih pojmova nego i njihova struktura, unutrašnji odnosi i logika kognitivnog modela (Ungerer & Schmid 2006: 118). Taj prenos se naziva preslikavanjem sa izvornog pojma na ciljni pojam. Osnovne komponente metaforičkog preslikavanja su ciljni pojam (poznat kao objašnjeni element), izvorni pojam (element koji objašnjava) i opseg preslikavanja (osnova za poređenje) (Ungerer & Schmid 2006). Opseg preslikavanja je skup ograničenja koja određuju šta je pogodno za preslikavanje.

4. REZULTATI I DISKUSIJA

Prilikom analize pojmovnih metafora u pomenutim propovedima identifikovane su 24 pojmovne metafore pomoću kojih se konkretizuje pojam Bog. U slučajevima kada su propovednici pomenuli da se pozivaju na Sveto pismo, naveden je biblijski odeljak koji je poslužio kao polazište za metafore, koji nije u celosti ispisan u radu zbog prostornih ograničenja. Zajednička karakteristika sedam od ukupno osam zabeleženih izvornih domena je antropomorfizam. Naime, o Bogu se razmišlja kao o čoveku, čime je potvrđena treća hipoteza. Izvorni domeni mogu se podeliti u osam grupa, a najviše pojmovnih metafora sadrže domen pozitivne uloge i domen autoriteta, što je u skladu s nalazima iz prethodnih istraživanja (DesCamp & Sweetser 2005;

Stevanović 2021). Time je delimično potvrđena prva hipoteza, s obzirom na to da je domen porodice manje prisutan nego što je bilo očekivano. Domen simetričnih odnosa predstavljen je samo jednom metaforom, BOG JE PRIJATELJ. Stoga je potvrđena druga hipoteza.

U domen pozitivne uloge spadaju pojmovne metafore: BOG JE UTEŠITELJ, BOG JE STANAR ČOVEKA, BOG JE ČOVEK, BOG JE SLAVA, BOG JE LJUBAV i BOG JE MILOST. Metafora BOG JE UTEŠITELJ iz primera: *Otrće svaku suzu iz očiju njihovih [...]* (1, P3, str. 28) usredsređuje se na to da je Bog dobronamerna osoba kojoj je stalo do toga kako se čovek oseća i koja želi da ga oslobodi patnje, a ima i moć da to učini. U primeru: [...] *učini da Bog u tvom životu, u tvom umu živi, u tvom srcu* (2, P3, str. 25) evidentirana je pojmovna metafora BOG JE STANAR ČOVEKA. Tu je u središtu izrazita bliskost Boga i čoveka koja podrazumeva jedinstvo, suživot i najveći stepen uticaja Boga. Metafora BOG JE ČOVEK izdvojena je iz sledećih primera sa personifikacijama: *I onda mu je Gospod rekao na to, učiniće* (3, P1, str. 2) i: *Bog je odlučio da voli Jakova, a zamrzeo je Isava* (4, P1, str. 2), gde se Bog oslikava kao čovek koji voli, mrzi i obećava. Ova metafora zasnovana je na biblijskom stihu iz Poslanice Rimljanima 9:13. Četvrta metafora iz ove grupe, BOG JE SLAVA, uočena je u primeru: [...] *kada je Mojsije tražio [...] da vidi Božiju slavu, on je čeznuo da vidi Božiju slavu* [...] (5, P1, str. 2). Navedena metafora zasnovana je na biblijskom stihu iz 2. knjige Mojsijeve 33:18. Ovim metaforičko-metonomijskim spojem u kojem se koristi slava umesto Boga naglašava se da je Bog veličanstven. Metafore BOG JE LJUBAV i BOG JE MILOST izdvojene su iz primera: *Bog je ljubav i milost* (6, P1, str. 7), a u funkciji su usredsređivanja na ljubav kao pozitivan atribut koji karakteriše Boga kao simbol dobra, i na milost, koja opisuje saosećanje, sažaljenje i praštanje koje, prema hrišćanskom verovanju, Bog izražava prema ljudima.

U okviru domena autoriteta ekscerpirane su sledeće metafore: BOG JE KRALJ, BOG JE VLADAR/VOĐA, BOG JE INICIJATOR, BOG JE LEKAR, BOG JE SPASITELJ i BOG JE VISOKO. Pojmovna metafora BOG JE KRALJ uočena je u primeru: *Pravednost i pravda temelj su tvoga prestola* (7, P1, str. 2) i zasnovana je na biblijskom stihu iz Psalama Davidovih 89:14. Kroz ovu metaforu ističe se to da je Bog vrhovna vlast i autoritet jer je kralj bio glavni zemaljski nosilac moći. Povrh toga, navodi se da je on dobar kralj, koga karakterišu pravda i pravednost. Naredna metafora u okviru istog domena je BOG JE VLADAR/VOĐA, iz primera: [...] *da vidimo našeg Gospoda kako vlada* (8, P3, str. 27) i: [...] *da budu pod njegovom zaštitom, u njegovom carstvu, i pod njegovim vođstvom* (9, P3, str. 29). U ovom primeru se takođe koristi karakteristika najviše moći da se ukaže na Božiju vrhovnost, odnosno odlika najuzvišenije zemaljske titule radi objašnjenja Božije nebeske titule. Pored toga, navedena pojmovna metafora naglašava i da Bog vodi

vernike u određenom smeru. Dalje, u primeru *Bog je inicijator* (10, P2, str. 14) javlja se pojmovna metafora BOG JE INICIJATOR, kojom se ističe da je Bog aktivna strana koja započinje proces spasenja, a da je čovek primalac spasenja. Naredna metafora iz primera: [...] *ali Bog želi svakog da leči* (11, P3, str. 28) jeste BOG JE LEKAR. Njenom upotrebom se podvlači da Bog ima moć isceljenja i da je dobronameran. Sledi metafora BOG JE SPASITELJ u narednim primerima: *Slavimo Boga zbog toga što je učinio za nas kako bi nas spasio iz onog stanja u kome se mi nalazimo* (12, P1, str. 1) i: *Bog nas je, kaže Sveto pismo, spasio ako verujemo u njega* (13, P1, str. 4). Ova metafora naglašava asimetričan odnos Boga i čoveka, pri čemu je Bog spasitelj koji izbavlja čoveka iz grešnog stanja, a čovek je taj kome treba spas i pomoć. Na kraju, u okviru navedenog domena javlja se i prostorna metafora BOG JE VISOKO u primeru: [...] *oca mojega koji je na nebesima* (14, P2, str. 13), zasnovana na stihu iz Jevanđelja po Mateju 7:21. Ona je povezana sa sistemom metafora: DOBRO/ISTAKNUTO/ZNAČAJNO JE GORE. Pre svega, VISOK STATUS JE GORE pošto status korelira sa društvenom moći. Slično tome, KONTROLA JE GORE zato što prema fizičkom iskustvu postoji ideja da je pobednik na vrhu (Lakoff & Johnson 2003: 15–16). Nadalje, DOBRO JE GORE jer živeti na visokoj nozi podrazumeva živeti dobro, a pasti na dno ili pasti ispit ima lošu konotaciju. Bog je, dakle, na visini jer se time ističe da ima moć, status i silu. Sve pojmovne metafore iz ovog domena impliciraju da se o Bogu u domenu autoriteta razmišlja kao o osobi muškog pola, što može biti povezano s idejom da muškarac ima veći autoritet, kako je i bilo tokom najvećeg dela ljudske istorije.

Treća najzastupljenija kategorija u okviru ciljnog domena Bog jeste domen sudstva, s metaforama BOG JE SUDIJA, BOG JE OPTUŽENI i BOG JE OŠTEĆENA STRANA. Prva metafora iz ove grupe uočena je u primerima: *Ne samo da je pravedan, nego piše da je pravedni sudija celog sveta* (15, P1, str. 2); *Zar će sudija celog sveta da postupi nepravedno?* (16, P1, str. 2); *Prikazao se Avramu pre nego što će kazniti Sodomu i Gomoru* (17, P1, str. 2); *Protiv tebe, samo protiv tebe zgreših i učinih ono što je zlo u tvojim očima, da budeš u pravu kada doneseš odluku i čist kada izrekneš presudu* (18, P1, 2). Primeri 15 i 16 zasnivaju se na biblijskom stihu iz 1. knjige Mojsijeve 18:25, dok se primer 17 odnosi na događaj opisan u 1. knjizi Mojsijevoj u istoj glavi. Opisivanje Boga ovom metaforom sugeriše usredsređenost na pravednost, dobrotu, suverenost i zaštitu potlačenih kao na glavne karakteristike Boga kao pravednog sudije. U 15. i 16. primeru Bog se izdiže iznad zemaljskih sudija koje sude na zemlji jer on sudi celom svetu. Pravo da kazni nepravedne pominje se u 17. primeru. Dakle, Bog se opisuje kao sudija koji kažnjava i one koji izmaknu pravdi zemaljskih sudija. Naredna metafora iz ove grupe je BOG JE OPTUŽENI, vidljiva iz primera: [...] *nije fer da optužujemo Boga za nekvalitetno spasenje o kojem sada govorimo, zato što smo pogrešno protumačili*

Reč Božiju (19, P2, str. 18). Kroz nju se ističe da su ljudi suprotstavljena strana Bogu i da su nepravični i skloni greškama, dok je Bog nepravedno optužen. U metafori BOG JE OŠTEĆENA STRANA iz primera: *Zna Bog kako da nam održi lekciju, kako da nas pedagoški uveri najfinije da smo mi oni koji grešimo protiv Boga* (20, P3, str. 26) takođe se navodi da je za sukob čoveka i Boga krivac čovek, dok je Bog pravedan i nedužan. Sve metafore iz ove grupe u funkciji su isticanja pravednosti kao Božije osobine.

Sa po dve metafore koje se odnose na Boga prisutni su domen porodice, simetričnih odnosa, finansija i rata. U okviru domena porodice analizirane su metafore BOG JE NEBESKI OTAC i BOG JE MAJKA, ekscerpirane iz primera: *Ili je to nešto stvarno, što je trajno, što je korisno, nešto što donosi slavu nebeskome ocu?* (20, P2, str. 12) i: *Neka je blagosloven Bog i otac Gospoda našega Isusa Hrista koji nas je [...] ponovo rodio* (21, P2, str. 16). Primer 21 zasnovan je na biblijskom stihu iz Prve poslanice Petrove 1:3. Metafora BOG JE OTAC omogućava da se Bog posmatra kao jedna od najvažnijih figura u ljudskom životu koja se brine o svojoj deci. Kroz nju se odnos sa Bogom personalizuje, s obzirom na to da su porodični odnosi tipično bliski i da je otac osoba koju većina ljudi dobro poznaje. Pridev *nebeski* zapravo predstavlja interakciju sa metaforom ISTAKNUTO/ZNAČAJNO JE GORE, odnosno time se ističe njegov značaj i dobrotu. Metafora BOG JE MAJKA opisuje Boga kao tvorca života, onoga koji rađa, čime se povlači paralela između spasenja kao duhovnog rođenja i telesnog rođenja kao fizičkog dolaska na svet. Ova metafora osvetljava ideju o značajnosti Boga u ljudskom životu, uključujući i žrtvovanje jer rođenje podrazumeva bol majke. Takođe se može napraviti razlika između oca i majke u smislu da se figura oca u tradicionalnom društvu prevashodno vezuje za autoritet, dok se figura majke više povezuje sa emocionalnom toplinom. Zanimljivost ovog domena je u višestrukosti metafora za opis Boga, koji je u 21. primeru istovremeno opisan i kao otac i kao majka.

Domen rata i domen finansija odlikuju se sa po dve međusobno suprotstavljene pojmovne metafore: BOG JE OSLOBODILAC i BOG JE UNIŠTITELJ, kao i BOG JE OTKUPITELJ i BOG JE POVERILAC. U primeru: *Dakle, on je obezbedio sve što je potraživao* (22, P2, 16) javlja se metafora BOG JE POVERILAC. Ovom metaforom ističe se da Bog potražuje, odnosno zahteva pravednost od čoveka koji je dužnik jer čini greh (GREH JE DUG). Bog je predstavljen kao pravedan, a čovek kao dužnik. Izmirenje duga prikazano je kroz metaforu BOG JE OTKUPITELJ, iz primera: *Kaže Petar da nas je Bog od toga otkupio Hristovom krvlju* (23, P1, str. 8), koji je zasnovan na biblijskom stihu iz 1. poslanice Petrove 1:18-19 (napomena autorke). Ovim primerom naglašava se da, kroz Hristovu krv kao sredstvo otkupa, Bog sam plaća dug koji čovek ima prema njemu. Stoga je u središtu Božiji atribut pravednosti i milostivosti. Metafora BOG JE OSLOBODILAC iz domena rata evidentna je u primeru: *On je zalog dobara koja nas*

očekuju, jemstvo ili garancija da će Bog osloboditi svoj narod (24, P2, str. 17), koji je zasnovan na biblijskom stihu iz Poslanice Efescima 1:13-14 (napomena autorke). Rat je vrlo česta biblijska metafora za borbu između dobra i zla, u kojoj se oslobođenje odnosi na oslobođenje od greha, a ljudi su ti koje Bog oslobađa. Dakle, ističe se ideja o Bogu kao o pozitivnoj sili koja u duhovnom ratu spasava čoveka kome je potrebna pomoć. Međutim, u konceptualizaciji Boga pominje se i njegova destruktivna sila kroz metaforu BOG JE UNIŠTITELJ, iz primera: Daj da ih satrem i da počnem nešto novo! (25, P3, str. 28) i: Ako mi ne želimo da se menjamo, Bog će pustiti [...] na decu, pa ćemo se gorko kajati [...] (26, P3, str. 26). Opisan je i kao rušilačka i osvetnička sila koja se može okrenuti protiv čoveka. Ono što se ovde ističe jeste pre svega Božija pravednost, jer je uništenje koje se pominje posledica ljudskog prestupa, ali i gnev i snaga, pošto satiranje podrazumeva potpuno razaranje.

Narednu kategoriju predstavljaju metafore centrirane oko simetričnih odnosa, kao što su BOG JE PRIJATELJ i BOG JE SAGOVORNIK. Prva je ilustrovana sledećim primerom: Predznanje znači jedan divan odnos koji je Bog predvideo, on je znao u prošlosti za tebe i mene (27, P2, str. 14), koji je zasnovan na biblijskom stihu iz 1. Petrove 1:2 (napomena autorke). Pomenuti metaforički odnos počiva na ideji da je Bog predvideo da ima divan, blizak odnos sa čovekom, i da, kao pravi prijatelj, poznaje čoveka. Druga pomenuta metafora uočava se u primeru: [...] imao je jedan razgovor sa Avramom i Avram se trudio na neki način da učini da Bog promeni svoje mišljenje (28, P1, str. 2). Na ovom mestu evidentno je da čovek (Avram) ima uticaj na Boga i da smatra da može da ga uveri da misli drugačije, čime se Bog predstavlja kao sagovornik. Konačno, Bog je predstavljen i kao neživo biće u pojmovnoj metafori BOG JE REZERVNA GUMA iz primera: Često puta uhvatim sebe, da je Bog samo rezervna guma u mom životu (29, P2, str. 20). Metafora se zasniva na ideji da Bog omogućava čoveku da se kreće, kao guma automobilu. Međutim, pošto se opisuje kao rezervna guma, ističe se da ljudi Boga često zaboravljaju i zanemaruju, dok se ne desi nešto nepredviđeno i izazovno, odnosno dok redovna guma ne pukne.

5. ZAKLJUČAK

U okviru ovog istraživanja ekscerpirane su 24 pojmovne metafore za pojam Bog. Ako se uzme u obzir brojnost metafora, može se zaključiti da su u konceptualizaciji Boga u propovedima najviše zastupljene metafore iz domena autoriteta i pozitivne uloge (po šest metafora), dok se u nešto manjoj meri javlja i domen sudstva (tri metafore). Domeni porodice, finansija, rata i simetričnih odnosa zastupljeni su sa po dve metafore, dok je domen neživog primetan u jednoj metafori. Iz dobijenih rezultata proističe da je prva hipoteza delimično potvrđena. Premda je, kao i u prethodnim istraživanjima

(DesCamp & Sweetser 2005; Stevanović 2021), domen vlasti, odnosno autoriteta, visoko zastupljen, domen porodice ne spada u domene s najviše metafora. Razlog za to može biti tematika propovedi ili činjenica da se mali broj članova porodice (otac ili majka) koristi za konceptualizaciju Boga, dok u domenu vlasti postoji više različitih pojmova koji se upotrebljavaju u te svrhe.

Druga hipoteza, na osnovu koje se očekivalo da Bog bude predstavljen u asimetričnom odnosu prema čoveku, potvrđena je, što je u skladu s tradicionalnom konceptualizacijom Boga (Gomola 2010) i ukazuje na nadređenu poziciju Boga u religijskom diskursu. S obzirom na zastupljenost domena autoriteta, sudstva, finansija i rata, ovaj nalaz nije neočekivan. Mali je broj zabeleženih metafora u kojima nije takav slučaj, a retki primeri za to su pojmovne metafore BOG JE PRIJATELJ i BOG JE SAGOVORNIK.

Treća hipoteza, na osnovu koje se očekivalo da će Bog u većini metafora biti konceptualizovan kao živo biće, takođe je potvrđena, što je u skladu s prethodnim istraživanjem na srpskom uzorku (Stevanović 2021). Od 24 metafore, tri se odnose na apstraktne pojmove (BOG JE SLAVA, BOG JE LJUBAV, BOG JE MILOST), samo se jedna odnosi na nežive predmete (BOG JE REZERVNA GUMA), dok se preostalih 20 metafora zasniva na živim bićima. U shvatanju Boga zastupljen je antropomorfizam, odnosno on se konceptualizuje kao živo biće koje ima pozitivne osobine i s kojim se može uspostaviti odnos.

Jedna od karakteristika analiziranih pojmovnih metafora za Boga jeste njihova višestrukost, odnosno kontradiktornost. U primeru broj 21, Bog je u istoj rečenici konceptualizovan i kao otac i kao majka, a u primerima 22 i 23 zabeležene su metafore BOG JE POVERILAC i BOG JE OTKUPITELJ. Razlozi za takve konceptualizacije, naizgled kontradiktorne, zasnivaju se na kompleksnosti pojma i na religijskom verovanju.

Uočljivo je da Bog u ekscerpiranim metaforama nije predstavljen isključivo kao milost i ljubav, već je konkretizovan i pomoću pojmova koji sugerišu njegovu pravednu, ali destruktivnu silu, kao što je BOG JE UNIŠTITELJ. Ova metafora reflektuje višeslojnost i višedimenzionalnost pojma Bog i povezana je s metaforom o Bogu kao pravednom sudiji.

Zanimljivo je da su se, u skladu sa temama njihovih propovedi, propovednici usredsredili na drugačije metafore. Samo nekoliko istih metafora zabeleženo je u sve tri propovedi, kao što je BOG JE OTAC. Većina pojmovnih metafora koje su ekscerpirane mogu se smatrati tradicionalnim. One pripadaju supraindividualnom nivou analize. Osim njih, uočene su i neke neobičnije metafore, koje su odraz kreativnosti autora, njihovih ličnih iskustava ili šaljive upotrebe jezika, kao što je BOG JE REZERVNA GUMA. Kövecses (2001) navodi da na individualnom nivou ljudi stvaraju sopstvene metafore,

ili na nekonvencionalan način koriste postojeće, što je pojava karakteristična za književnost. Stoga je evidentno da jezik propovedi u ovom smislu propovednicima ostavlja slobodu kreativnog izraza.

Određeni broj zabeleženih metafora zasnovan je na biblijskim stihovima, što je očekivano, s obzirom na to da Biblija predstavlja glavni izvor za pripremu propovedi u baptističkim crkvama. Primena takvih metafora pomaže da se izgradi zajednički referentni okvir za prenošenje teoloških poruka. To svedoči o značaju Svetog pisma kao kognitivnog okvira za konceptualizaciju Boga u okviru ove zajednice i ostavlja prostor za buduća istraživanja o razlikama u konceptualizaciji Boga u propovedima i u Svetom pismu.

Kada su u pitanju ograničenja ovog istraživanja, može se reći da korpus čine tri propovedi iz iste denominacije, na istom jeziku i iz istog perioda, te bi se ubuduće u obzir mogao uzeti širi i raznolikiji korpus. Kontrastivno poređenje na različitim jezicima moglo bi takođe pružiti dodatne uvide u ovu temu. Pored toga, bilo bi zanimljivo ispitati i sličnosti i razlike između konceptualizacije religijskih pojmova prisutnih u propovedima i u tekstovima iz sekularnog diskursa.

IZVORI

- Propoved 1 – P1*: Baptistička Teološka Škola. (19. 10. 2019). *Sila Hristovog dela na krstu* [Video]. Youtube. Preuzeto 20. 5. 2025, sa www.youtube.com/watch?v=8YRLo1nQh2E
- Propoved 2 – P2*: Baptistička Teološka Škola. (19. 10. 2019). *Sigurnost spasenja* [Video]. Youtube. Preuzeto 20. 5. 2025, sa www.youtube.com/watch?v=Q659H9pmndE
- Propoved 3 – P3*: Hrišćanska baptistička crkva. (28. 01. 2018). *Carstvo nebesko, pokajanje* [Video]. Youtube. Preuzeto 20. 5. 2025, sa www.youtube.com/watch?v=Co_kXJgliu4

LITERATURA

- DesCamp, M. T., & Sweetser, E. E. (2005). Metaphors for God: How and Why Do Our Choices Matter for Humans? The Application of Contemporary Cognitive Linguistics Research to the Debate on God and Metaphor. *Pastoral Psychology*, 53(3), 207–238.
- Драгићевић, Р. (2010). *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.
- Evans, V., & Green, M. (2006). *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

- Filipović Kovačević, S. (2021). *Pojmovna metafora i metonimija u teoriji i praksi*. Novi Sad: Filozofski fakultet. Preuzeto 15. 7. 2025, sa <https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sites/default/files/db/books/978-86-6065-649-2.pdf>
- Gomola, A. (2010). From GOD IS A FATHER to GOD IS A FRIEND. Conceptual integration in metaphors for God in Christian discourse. In Tabakowska, E., Choinski, M., & Wiraszka, L. (Eds.), *Cognitive Linguistics in Action: From Theory to Application and Back* (pp. 387–407). Berlin/New York: De Gruyter Mouton.
- Huang, W., & Chiang, W. (2018). The kaleidoscope of divine images: Conceptual metaphors concerning God in gospel songs. *Cognitive Linguistic Studies*, 5(1), 155–187.
- Klikovac, D. (2004). *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Kövecses, Z. (2001). Metaphor and Psychoanalysis: A cognitive linguistic view of metaphor and therapeutic discourse. *PSYART: A Hyperlink Journal for the Psychological Study of the Arts*. Preuzeto 20. 5. 2025, sa https://psyartjournal.com/article/show/kvecses-metaphor_and_psychoanalysis_a_cognitive
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors We Live By*. London: University of Chicago Press.
- Meier, B. P., & Fetterman, A. K. (2020). Metaphors for god: God is high, bright, and human in implicit tasks. *Psychology of Religion and Spirituality*, 14(1), 43–50.
- Стевановић, К. (2021). Метафоричка концептуализација бога у српском језику. *Баутина*, 54, 77–86. Преузето 18. 5. 2025, са <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-9008/2021/0353-90082154077S.pdf>
- Ungerer, F., & Schmid, H.-J. (2006). *An Introduction to Cognitive Linguistics* (2nd ed.). Harlow: Pearson Longman.

Jelena V. Zivlak

CONCEPTUALISATION OF GOD IN BAPTIST SERMONS: A COGNITIVE LINGUISTIC APPROACH

Summary

This study examines the conceptualisation of God in Baptist sermons in the Serbian language, relying on conceptual metaphor theory. The corpus consists of three sermons from which 24 conceptual metaphors were extracted, all with God as the target domain. The most frequent domains are authority and positive roles, while the domains of justice, family, finance, war, and symmetrical relations are less represented. The first hypothesis, that the most common metaphors

would come from the domains of family and authority, was partially confirmed, as authority is prominent, but family is less represented. The second hypothesis, that God would be presented in an asymmetrical relationship to humans, was confirmed. The third hypothesis, that God would be conceptualised as a living being, was also confirmed. In most metaphors, God is portrayed as a human. A certain degree of contradiction was also observed: God is depicted both as merciful and as a destructive force, reflecting the complexity of the concept. Most metaphors rely on traditional religious discourse, though creative metaphors are also present. Future research could include a more diverse corpus and a contrastive analysis between religious and secular discourse.

Keywords: cognitive linguistics, conceptual metaphor, God, religious discourse

PRILOZI

Odlomak iz transkripta prve propovedi (P1)

Zoran Tornjanski: *Sila Hristovog dela na krstu*

Petar kaže da smo Hristovom dragocenom krvlju otkupljeni od ovog ispraznog načina života. Isprazan način života u kome nema Boga, živimo koliko živimo ovde na zemlji, ne poznajemo Boga, ne znamo šta je prava radost ako ne poznajemo Njega, ne znamo ni šta je prava ljubav ako ne poznajemo Njega. Kaže Petar da nas je Bog od toga otkupio Hristovom krvlju. A koliko je Hristovo delo na krstu savršeno i dovoljno, i da ništa ne treba da se dodaje na Njegovo delo, najbolje govori autor Poslanice Jevrejima kada kaže: „A kada je Hrist za sva vremena prineo jednu žrtvu za grehe, seo je Bogu zdesna jer On jednom žrtvom je učinio zauvek savršenima one koji se posvećuju“, Jevrejima 10, stihovi 12 i 14. Za one koji veruju u Isusa Hrista veliko ohrabrenje, velika nada jeste da je Njegova žrtva savršena, Njegova žrtva savršeno uklanja sav naš greh, onaj koji smo učinili u prošlosti, onaj koji smo danas učinili, onaj koji ćemo učiniti do kraja naših života. Ako verujemo istinski u Isusa Hrista, Njegova žrtva uklanja sav greh savršeno, kaže autor Poslanice Jevrejima. Ne samo jednim delom, pa ostalo mi moramo da odradimo našim delima dobrim, nego u potpunosti, savršeno. Njegova žrtva je savršeno uklonila greh i, kaže Rimljanima 8, nema osude za takve, ne postoji osuda ako verujemo u Isusa Hrista jer su gresi već osuđeni. Nema potrebe da više prinosimo žrtve, nema potrebe da na našim bogoslužjenjima radimo kao što se radi na... misama u katoličkoj crkvi, da iznova i iznova prinosimo žrtve, Isusa kao žrtvu, Isus se svaki put žrtvuje, na svakoj misi. „Nema potrebe za tim“, kaže autor Poslanice Jevrejima, „savršeno, jednom, za sva vremena. Gotovo je. Gotovo je!“ „Svršeno je“, Isus je rekao. „*Tetelestai*“, Isus je rekao sa krsta. Uzviknuo je ovo pre nego što će umreti, Jovan 19: 30, i ono što je interesantno „jeste da čovek koga sam već spomenuo, R. Č. Sprul, primećuje da ovaj izraz koji je Isus izgovorio: „*Tetelestai*“, gotovo je, svršeno je, je zapravo komercijalni izraz, trgovački izraz, i može da znači čak doslovno, plaćeno je u potpunosti, sve je isplaćeno. Zaista je tako, zaista. Isus je završio svoje delo na krstu, ono je savršeno, ono je dovoljno da spasi u potpunosti sve one koji veruju u Njega. I ne možemo, i ne smemo ništa da dodajemo na to što je On učinio. On je u zamenu za vernike stradao, bio je kažnjen, a njima je dao svoju pravednost, a ta pravednost se prima samo kroz veru, ne dobrim delima. Ništa ne možemo da dodamo na to, jednostavno da uživamo u tome ako zaista verujemo.

Odlomak iz transkripta druge propovedi (P2)

Dr Ondrej Franka: *Sigurnost spasenja*

Što se tiče biblijskog učenja u vezi [*sic*] sigurnosti spasenja, tu nema puno špekulacija [*sic*]. Ja sam uzeo isti pristup kao i brat Toni, znači, naša sigurnost je obezbeđena od Boga Oca, znači cela Sveta Trojica, Sveto Trojstvo, jeste uključeno veoma aktivno. Bog nije pasivan Bog, mada se često i to čuje. Šta je sve Bog Otac učinio, zašto smo bezbedni? Zašto smo sigurni? Pa sigurno, to je bila namera, cilj, da proslavi sebe, to je već spomenuto, da proslavi sebe i svog sina kroz svoju decu u spasenju. Znači, ima onih pet karika Božijeg spasenja, to je u Rimljanima 8: 28-30: „Jer znamo da sve ide na dobro onima koji vole Boga, onima koje je On pozvao po svojoj volji. Naime, one koje je unapred znao, te je i predodredio da se poistovete slikom Njegovog sina, da bi On bio prvenac među mnogom braćom. A one koje je predodredio, te je i pozvao, a koje je pozvao, te je i učinio pravednima pred sobom. A koje je učinio pravednima, te je i proslavio.“ U drugim delovima Svetog pisma čitamo da je to sve na slavu, na hvalu i slavu Njegovu. Onda Isus reče nekoliko puta: „Oče, proslavi svoje ime“, a On reče: „Proslavio sam i opet ću proslaviti.“ Znači, to je ta zadnja karika Božijeg plana, da proslavi sebe. To je cilj, braćo i sestre, jednoga ispovedanja hrišćanske vere. Cilj našeg spasenja jeste da proslavljamo Boga, zapravo cilj celog našeg života, i to činimo kroz spasenje. Da li bi Bog bio taj koji je dao naše nesigurno spasenje da proslavi sebe? Sigurno ne bi. Znači, ja sam bio trgovac nekada, prodavao sam odela. Nekad bismo dobili robu za koju sam se morao stideti, ali mogu vam reći da Bog to nikada ne bi učinio. Bog želi da se proslavi kroz tebe, brate i sestro, kroz tvoje spasenje koje jeste trajno. On je obezbedio sledeću stvar: sve što je potrebno za spasenje. Dakle, on je obezbedio sve što je potraživao: smrt svoga sina, vaskrsenje, vaznesenje, posredovanje Hristovo. Jednostavno, u Rimljanima 8, tamo kaže: „Šta da kažemo na sve ovo? Ako je Bog za nas, ko može protiv nas?“ A ipak neko kaže, pa mogu ja. Besmisleno. Onda kaže: „Neće li Bog, koji nije poštedeo svog sina vlastitog, nego je dao da umre za sve nas, darovati sa Njime i sve drugo?“ Sigurno da će nam dati sve drugo.

Odlomak iz transkripta treće propovedi (P3)

Petar Pilić: *Carstvo nebesko, pokajanje*

Dragi moji, evo ovim rečima govorim jasno o onome što je Gospod Isus radio. Propovedao je to, a to je pokazivalo silu, ljudi su iskusili to, doživeli. Neki su to odbili, ostavili, a svakog Gospod Isus Hrist poziva: „Učini pokajanje jer sam ti se približio, jer ti se moje carstvo približilo. Možeš biti slobodan, oslobođen, izlečen, podignut, oživljen, a iznad svega, možeš ući u moje carstvo.“ I tamo, u tom Božijem carstvu, je sve najbolje i predivno. Bog će tamo otrti svaku suzu i biće večno blaženstvo, i to daje Gospod Bog svojim Duhom. Svaki čovek se zavarava ako misli da, ako nije ovako pokoren Bogu, Božijoj vladavini, ne priznaje Isusa Hrista ovako kao Gospoda, da se pokorava Njegovoj reči, misli: „A, ja sam slobodan i bez toga.“ To je zabluda. Đavo će doći po svoje, pre ili kasnije on dođe po svoje. Tako da, tamo gde je greh, on će doći. Tamo gde je neko učinio bezakonje i otvorio vrata bilo čemu – vračarstvu, kockanju, alkoholizmu, požudi, preljubama i bludu, ako se prevarama otvorio, lažima, počeo sa sitnim lažima, već će uveliko ući u velike laži. Bilo šta, bilo kakav greh – on će tamo postati rob. I to objavljujemo, to kažemo, da ljudi mogu biti slobodni od takvog duhovnog ropstva, da može duša u miru i slobodi da im slavi i hvali i obožava Gospoda Boga, da budu pod Njegovom zaštitom, u Njegovom carstvu, i pod Njegovim vođstvom. Zato, dragi moji, budimo odlučni u pogledu ovoga, gde god nas susret sa Gospodom dovede, da treba da menjamo svoju misao, svoje verovanje. Bolje je da menjamo sada, da ne bi Gospod pustio da nam sude sinovi. Pokajmo se pred Bogom, primi ćemo još više sile, još više od carstva Božijeg, i Gospod će se proslaviti u nama i u našim životima. Ako neko još nije iskusio to, evo čuo je i danas reč: „Nećeš okusiti smrti dok ne vidiš da je carstvo Božije došlo u sili.“ I neka te Gospod blagoslovi, draga dušo, ako je danas tvoj dan kada činiš to pokajanje i primaš Isusa Hrista za svog Gospoda i spasitelja. Moja molitva i želja je da nas Bog blagoslovi i vodi i čuva nadalje u životu ako je sa nama, a verujem da će Gospod učiniti daleko više od ovoga što je propovedano. Otvorimo svoja srca za Boga, uvek. Amin!